

Фролов Сергій Володимирович,

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту

Державного біотехнологічного університету

orcid.org/0000-0003-2537-4650

frolovsergy1962@gmail.com

РОЗВИТОК КАФЕДРИ СУСПІЛЬНИХ НАУК ХАРКІВСЬКОГО ТЕАТРАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ В ПЕРШЕ ПОВОЄННЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ (1945–1955 РОКИ)

Мета роботи. У статті досліджено розвиток кафедри суспільних наук Харківського театраль-ного інституту в перше повоєнне десятиліття, період, на який прийшовся апофеоз тоталітарного режиму та культ особи Й. Сталіна. Проаналізовано навчально-методичну та наукову діяльність викладачів кафедри, основні напрями наукових досліджень. **Методи дослідження.** У написанні статті були використані такі спеціальні історичні методи: історично-генетичний, який дозволив дослідити процес розвитку кафедри в повоєнні роки, зміни в кадровому складі, у програмах курсів та їх реєстрів; історико-біографічний підхід, який дозволив проаналізувати кадровий склад кафедри, його професійно-освітній рівень; а також метод структурного аналізу, який дозволив реконструювати структуру кафедри в досліджуванні роки. **Результати.** Досліджено розвиток суспільних наук у конкретний час, пов'язаний із початком холодної війни, яка вплинула на розвиток суспільних наук у Союзі Радянських Соціалістичних Республік та інших країн. Наукова новизна полягає в тому, що у статті вперше на основі архівних та інших джерел проаналізовані навчально-методична, наукова діяльність і кадровий склад кафедри суспільних наук Харківського театраль-ного інституту в 1945–1955 роки. Ідеологічні кампанії 40–50-х років ХХ століття негативно вплинули на розвиток суспільних наук, зокрема й на діяльність харківських суспільствознавців та істориків. **Висновки.** В умовах протистояння між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Сполуче-ними Штатами Америки кафедрам суспільних наук надавалась особлива роль у викритті «буржу-азної ідеології», боротьби з «антипатріотизмом» і космополітизмом. Суспільствознавча вузівська наука в досліджуване десятиліття розвивалась у єдиному потоці всієї радянської науки. Значний вплив на її розвиток мали рішення партії й уряду з ідеологічних питань, направлені на вдоскона-лення процесу викладання у вигідному для влади напрямі. Водночас цей період був пов'язаний із поступовим удосконаленням навчально-методичної та науково-дослідницької роботи. Більш жор-сткі вимоги ставилися до якості дисертаційних робіт, наукової актуальності, тематики досліджень, розширялось коло досліджуваних тем. Усі ці зміни можна побачити на прикладі діяльності кафе-дри суспільних наук Харківського театраль-ного інституту.

Ключові слова: суспільні науки, тоталітаризм, культ особи, холодна війна, космополітизм, Харківський театральний інститут.

Frolov Sergii,
PhD in History,
Senior Lecturer at the Department UNESCO and Social Protection
State Biotechnological University
orcid.org/0000-0003-2537-4650
frolovsergy1962@gmail.com

DEVELOPMENT OF THE DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES OF THE KHARKIV THEATER INSTITUTE IN THE FIRST POSTWAR DECADE (1945–1955)

The purpose of the work. This scientific paper delves into the studies of the evolution of the Department for Social Sciences of the Kharkov Theater Institute during the first postwar decade of the apotheosis of the totalitarian regime and Stalin personality cult. Teaching, methodical and scientific activities of the academics working for the department and the main of their research papers were analyzed. **Methods.** When writing the article, the following special historical methods were used: historical-genetic, which made it possible to trace the development of the department in the postwar years, changes in the staff, in the course programs and their registers. We used a historical and biographical approach, which allowed us to analyze the staff of the department, its professional and educational level, etc. The method of structural analysis was also used, which made it possible to reconstruct the structure of the department in the years under study. **Results.** The scientific novelty of the study lies in the fact that for the first, on the basis of archival and other sources, the educational and methodological, scientific activities, the staff of the Department of Social Sciences in 1945–1955 were analyzed. Which made the development of social sciences at the time of beginning of the cold war that had an impact on the development of social sciences in the USSR and other countries has been investigated. This scientific paper is devoted to the role of Stalinism in organizing the attack the ideological dissension, and search for “internal enemies” to fight the cosmopolitanism. Ideological campaigns in 40–50’s of the century had a negative influence on the development of sciences affecting thus the activities of Kharkov historians and scientists. **Conclusions.** In conditions of confrontation between the USSR and USA the departments of social sciences were assigned a special role in the disclosure of “bourgeois ideology”, fighting the “anti-patriotism” and “cosmopolitanism”. At the end of 40’s and the beginning of 50’s the country launched the campaign for the search of “internal enemies”. During the analyzed decade the social science was developed at the Institutions of Higher Education as a single stream of the entire soviet science. The decisions taken by the Party and the government on ideological issues had an essential influence on the development of social sciences and were aimed at the improvement of the teaching process in the spirit dictated and required by the government.

The period in question is characterized by a gradual improvement of teaching-methodical and research activities. More rigid requirements were set to the quality of thesis, scientific topicality and research topics. The scope of studied topics was extended and it can be seen on the example of the activities carried out by the Department for Social Sciences at the Kharkov Institute of Theater.

Key words: social sciences, totalitarianism, personality cult, cold war, and the cosmopolitanism, Kharkiv Institute of Theater.

1. Вступ. Перше повоєнне десятиліття – складний, суперечливий період розвитку української науки в суспільно-політичних реаліях радянської дійсності 40–50-х рр. ХХ ст. Це був час, коли країна підіймалась із руїн, загоювала рани, нанесені війною. Потроху відновлювалась навчальна та матеріальна база вишів, кафедри комплектувались науково-педагогічними кадрами. Але саме в досліджуваній період відбувалось становлення нової системи партійно-радянського керівництва наукою. Свого апофеозу досягли тоталітарний режим і культ особи Й. Сталіна, що наклало серйозний відбиток на суспільне життя країни. Наукова новизна

дослідження полягає в тому, що у статті вперше на основі архівних та інших джерел проаналізовані навчально-методична, наукова діяльність і кадровий склад кафедри суспільних наук Харківського театрального інституту в 1945–1955 рр. На прикладі діяльності окремо взятої кафедри можна уявити загальні процеси, що відбувалися і в інших вищих навчальних закладах країни.

Історіографія досліджуваної теми досить обмежена. Загальні відомості про історію Харківського театрального інституту й окремих його підрозділів, кафедр, діяльності викладачів можна знайти у збірниках, присвячених

ювілейним і пам'ятним датам: «Харківський інститут мистецтв імені І.П. Котляревського 1917–1922» (1992 р.); «Харківський державний університет мистецтв імені І.П. Котляревського. Pro Domo Mea: Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського» (Веркіна, 2007); «Золотий час: Нариси до 95-річчя утворення ХНУМ імені І.П. Котляревського» (Ганзбург, 2012). У статті були використані матеріали Державного архіву Харківської області, зокрема протоколи, звіти та плани роботи кафедри марксизму-ленінізму за досліджуваний період. Це дозволило реконструювати навчально-методичну, наукову роботу кафедри, її кадровий склад. Серед загальних робіт можна назвати статтю А.О. Каюк «Освіта і наука в Україні в повоєнний період за матеріалами ДАЧО», у якій автор звертає увагу на негативний вплив ідеологічних кампаній у повоєнні роки, на розвиток суспільних і гуманітарних наук в Україні (Каюк, 2012). Автор монографії Т.І. Гуменюк «Гуманітарна наука в УРСР (Західні області). 1944–1991 рр. Сучасна українська історіографія» дослідила суспільно-політичні та наукові процеси, явища та чинники, які зумовили наукову діяльність учених гуманітаріїв західного регіону України (Гуменюк, 2015). Проблемам періодизації розвитку змісту вищої історичної освіти в Україні (1945–1991 рр.) присвячена стаття В. Петриківа (Петриків, 2016). В.В. Мічуда у статті «Радянська система освіти в повоєнний період (1945–1950 рр.)» проаналізував процес післявоєнного відновлення середньої та вищої освіти України (Мічуда, 2016). Серед мемуарної літератури варто назвати спогади А.І. Епштейна «След на Земле» (Епштейн, 2012). Книга присвячена відомому харківському історичному А.І. Епштейну (1922–2005 рр.). У ній вміщено статті, написані А.І. Епштейном про друзів і колег, а також спогади про нього рідних, колег і учнів.

Актуальність теми зумовлена проблемою взаємин влади із представниками наукової інтелігенції. Досліджувана тема дає можливість реконструювати діяльність кафедри суспільних наук у вкрай складних умовах життя країни. «У структурі радянської історичної науки на особливому пріоритетному рахунку була історія КПРС як обов'язкова навчальна дисципліна, що сприймалась як «цариця» над історичною

наукою, яку в народі називали «номенклатурною» (Колісник, 2016: 66–67).

Вивчення різних періодів у розвитку суспільних наук має велике значення для розуміння соціокультурних процесів будь-якої епохи. Особливо це стосується епохи, пов'язаної з діяльністю суспільних наук в умовах тоталітаризму.

2. Мета дослідження. Проаналізувати діяльність кафедри суспільних наук Харківського театрального інституту в перше повоєнне десятиліття (1945–1955 рр.) у контексті соціально-політичного розвитку країни. Дати оцінку навчально-методичній, науковій роботі та кадровому складу кафедри.

Показати вплив ідеологічних партійних постанов на розвиток кафедри суспільних наук. Дослідити становище викладачів кафедри в умовах ідеологізації наукового життя, зважаючи на профіль вищого навчального закладу. Охарактеризувати методологічні підходи в дослідженні, з'ясувати напрями наукових досліджень викладачів кафедри.

Для написання статті були використані такі спеціальні історичні методи: історично-генетичний, за допомогою якого було досліджено процес розвитку кафедри в повоєнні роки, зміни в кадровому складі, у програмах курсів та їх реєстрів; історико-біографічний підхід, який дозволив проаналізувати кадровий склад кафедри, його професійно-освітній рівень; метод структурного аналізу, за допомогою якого реконструювали структуру кафедри в досліджуванні роки.

Розділ 1. Структура та кадровий склад кафедри. Кафедра марксизму-ленінізму Харківського театрального інституту (далі – ХТІ) у період 1945–1955 рр. об'єднувала викладачів декількох суспільних дисциплін: «Основи марксизму-ленінізму»; «Політична економія»; «Діалектичний та історичний матеріалізм»; «Основи марксистсько-ленінської естетики»; «Психологія»; «Історія СРСР» (Державний архів Харківської області, спр. 32: 46). За наведений період склад кафедри неодноразово змінювався. У період, який розглядається, кафедру марксизму-ленінізму очолювали: професор М.В. Горев-Галкін (1944–1947 рр.); доцент А.П. Коротенко (1948–1951 рр.); доцент М.Є. Добрускін (1951–1953, 1954–1963 рр.); доцент В.І. Логвінова (1953–1954 рр.). У 1951–1952 навчальному

році склад кафедри налічував п'ять осіб: завідувач кафедри, доцент, кандидат філософських наук М.Є. Добрускін (викладав курс діалектичного та історичного матеріалізму, у ХТІ працював із 1946 р.); доцент, кандидат економічних наук І.Д. Попов (викладав курс політекономії, в інституті працював із 1951 р.); старший викладач С.П. Ємельянов (викладав курс основ марксизму-ленінізму, у ХТІ з 1950 р.); старший викладач Д.І. Соколов (викладав курс марксистсько-ленінської естетики, у ХТІ – з 1951 р.); доцент, кандидат педагогічних наук Е.В. Гордон (викладав курс психології, в інституті працював із 1952 р.) (Державний архів Харківської області, спр. 32: 47). Усі викладачі кафедри працювали за сумісництвом, що пояснювалося невеликим навантаженням, яке з усіх дисциплін, окрім філософії, не перевищувало 0,5 ставки (Там само).

У 1953–1954 навчальному році на кафедру прийшли працювати: викладач Д.Я. Малиновський (викладав курс марксистсько-ленінської естетики); старший викладач І.І. Рєдькіна (курс основ марксизму-ленінізму); доцент, кандидат економічних наук О.С. Кабалкін (читав курс політекономії та працював за сумісництвом); а також старший викладач Г.С. Садовський (за ним був закріплений курс діалектичного й історичного матеріалізму) (Державний архів Харківської області, спр. 49: 28). У різні часи на кафедрі працювали відомі вчені: професор Л.М. Баткін, чиє ім'я натеper є добутомк серйозних культурологічних досліджень довідників і підручників; професори Г.М. Садовський, А.І. Епштейн. Лекції Г.М. Садовського з філософії вражали «інтелігентністю, серйозністю, глибоким знанням предмета й умінням донести до студентів найскладніші філософські концепції», як засвідчує О.Г. Пінчук (Веркіна, 2007: 309). У Харкові кафедра була широковідомою і на заняттях нерідко виникала проблема – де взяти стільці, бо всі місця в аудиторії були зайняті (Там само).

Остаточню викладацьку склад кафедри в досліджуване десятиріччя сформувався в 1954–1955 навчальному році. Кафедра складалася із чотирьох викладачів, які пройшли ретельний відбір і були затверджені Харківським обкомом КПУ та Міністерством культури УРСР. Завідувач кафедри, Марк Євсїйович Добрускін (1905–? рр.), один із старших

філософів і соціологів України, доктор філософських наук, професор, академік Української академії політичних наук, у той період викладав курс діалектичного та історичного матеріалізму). Аркадій Ісакович Епштейн (1922–2005 рр.) – історик, доктор історичних наук, професор. Досліджував історію робітничого класу України, проблеми методики та методології вивчення історії, викладав дисципліни: основи марксизму-ленінізму й історію народів СРСР, у ХДТІ працював із 1953 р. Іван Денисович Попов (1906–? рр.) – доцент, кандидат економічних наук, на кафедрі викладав курс політекономії, працював за сумісництвом. Він протягом 30–60-х рр. викладав політичну економію у вищих навчальних закладах м. Харкова. Був одним із перших завідувачів кафедри марксизму-ленінізму Харківського медичного інституту, якою керував упродовж 20 років.

Старший викладач, кандидат філологічних наук Д.І. Соколов у 1954 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Творчий шлях Костянтина Федіна» (на кафедрі викладав курс марксистсько-ленінської естетики) (Державний архів Харківської області, спр. 56: 34).

Розділ 2. Навчально-методична та наукова діяльність кафедри. В основу навчально-методичної та наукової роботи кафедри були покладені постанови партії й уряду з ідеологічних питань. Свою роботу викладачі кафедри суспільних наук будували відповідно до вимог постанов ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У з ідеологічних питань, работ Й. Сталіна: «Марксизм і питання мовознавства», «Економічні проблеми соціалізму в СРСР», рішень XIX з'їзду КПРС, рішень вересневого (1953 р.) і лютого-березневого (1954 р.) пленумів ЦК КПРС. Перед викладачами кафедри ставилось завдання щодо подолання «академічності, книжкового підходу, тісніше пов'язувати читання курсу із завданням сучасності. У лекціях та на семінарських заняттях краще висвітлювати питання теорії та історії партії, внутрішньої та зовнішньої політики СРСР, розкривати протилежність радянської та буржуазної ідеології, показувати значення дружби народів СРСР, боротьби за демократію тощо» (Державний архів Харківської області, спр. 49: 40).

Після завершення Другої світової війни закономірним було сподівання на лібералізацію суспільного життя, послаблення жорсткого

партійно-державного контролю в галузі літератури, мистецтва, суспільних наук, розширення свободи творчості. Особисті враження мільйонів радянських людей, які звільняли країни Європи, значною мірою послабляли пропагандистські стереотипи про жахи капіталізму. Союзницькі відносини із країнами заходу у воєнні роки давали надію на розширення культурних зв'язків і контактів після війни. Але початок холодної війни перекреслив ці сподівання. Професор В.В. Іваненко пише: «Освіта, наука, мистецтво, культурне життя в цілому, духовні процеси, що відбувалися в радянському суспільстві в повоєнні роки, продовжували знаходитись під жорстким контролем тоталітарного режиму, зазнаючи водночас складних трансформацій» (Іваненко, 2007: 376).

Протиборство з капіталістичним світом змусило згадати про напрацьовані у 30-х рр. засоби та методи ствердження «класового підходу» в ідеологічному вихованні мас і творчої інтелігенції. У 1946–1948 рр. було ухвалено низку постанов ЦК ВКП(б) з питань літератури. Услід за ЦК ВКП(б) серію постанов з ідеологічної роботи ухвалив ЦК КП(б)У. На пленумі ЦК КП(б)У, що відбувся 15–17 серпня 1946 р., М. Хрущов у своїй доповіді закликав «розгорнути в республіці роботу щодо викриття буржуазно-націоналістичної ідеології та націоналістичних помилок. Це був сигнал для початку атаки в усіх сферах діяльності» (Слюсаренко, 2002: 409).

У 1949 р. у країні була розпочата кампанія боротьби проти «безрідного космополітизму», «низькопоклонства перед Заходом», яка відразу набула антисемітського характеру. Про масштаби розгорнутої в повоєнні роки ідеологічної кампанії свідчить той факт, «що з 1946 по 1951 рр. ЦК КП(б)У ухвалив 12 постанов з ідеологічних питань. Сотні митців і вчених зазнали в них нещадної критики. За обвинуваченням у націоналізмі із січня 1949 р. по березень 1952 р. з партії було виключено 22 175 осіб» (Слюсаренко, 2002: 405).

Як низькопоклонники та космополіти все частіше фігурували інтелігенти єврейської національності. Це було пов'язано і з об'єктивними причинами, оскільки у складі радянської інтелігенції була значна кількість євреїв, які брали активну участь у політичному та культурному житті країни. Так, на початку 1949 р. «26,3%

усіх викладачів філософії, марксизму-ленінізму та політекономії у вузах країни були євреями» (Барсенков, 2003: 148).

У березні 1947 р. при міністерствах і відомствах були засновані «суди честі», які відповідно до свого статуту повинні були «повести непримиренну боротьбу з «низькопоклонством і раболіпством» перед західною культурою, ліквідувати недооцінку значення діячів російської науки та культури в розвитку світової цивілізації» (Костырченко, 1994: 74). На кафедри суспільних наук вишів покладалися завдання з перевірки роботи технічних і спеціальних кафедр на предмет виявлення та припинення фактів «низькопоклонства» перед західною наукою та культурою. На прикладі розвитку суспільних наук у Харкові в післявоєнні роки можна уявити загальну картину по країні. Проблеми, з якими стикалися харківські суспільствознавці, були характерним явищем того часу.

Пік кампанії боротьби з «антипатріотизмом» прийшовся на 1949 р. У своїй звітній доповіді на XVI з'їзді КП(б)У перший секретар ЦК КП(б)У Микита Хрущов поставив завдання «рішуче боротися з низькопоклонством перед іноземщиною. Не можна водночас забувати тієї важливої обставини, що українські буржуазні націоналісти, видаючи себе на словах за виразників національних інтересів, по-холодійському плазували і плазують перед усім закордонним, зраджували і зраджують Батьківщину, зраджують свій народ» (1949: 45).

З 1949–1950 навчального року кафедра суспільних наук Харківського театрального інституту стала практикувати проведення спільних засідань із кафедрами історії театру й історії літератури. На цих засіданнях затверджувались теми студентських дипломних робіт, обговорювались конспекти лекцій викладачів, а саме: «Український театр XVII – початку XVIII ст.», «Характеристика основних рис українського театру епохи сталінських п'ятирічок» тощо (Державний архів Харківської області, спр. 20: 17). Варто зазначити, що «<...> у світлі останніх постанов партії щодо посилення ідейно-теоретичного рівня лекцій, на боротьбу проти буржуазної ідеології, особливо проти українського буржуазного націоналізму і космополітизму, проти догматизму та начотництва» головна увага на спільних засіданнях зверталась на контроль цих питань (Державний архів Харківської області, спр. 32: 48).

Так, у протоколах засідань кафедри зазначалось: «У лекції старшого викладача історії музики А.А. Жук були виявлені грубі помилки космополітичного характеру, <...> російська музична культура, включно до першої половини XIX ст., наслідувала західному мистецтву. Лектор не показала зв'язків української музики з російською, її вплив на музичну творчість багатьох народів» (Державний архів Харківської області, спр. 32: 65). Викладач історії літератури Г.М. Снегірьов «у лекції про М.В. Ломоносова не висвітвив історичну обстановку в Росії XVIII ст.» (Там само). «У лекції викладача І.В. Ярошенко «Український театр XVII – початку XVIII ст.» треба було також указати на те, що Петро I, хоча і проводив величезну прогресивну діяльність, водночас допускав низькопоклонство перед Заходом» (Державний архів Харківської області, спр. 20: 5). Зазначалось, що в лекції про драматургію Лесі Українки викладач історії українського театру С.Ф. Ходкевич припустився серйозних ідеологічних помилок: «лектор стверджував, що Леся Українка вчилася в Софокла, Байрона, вчилася на Заході. Але Леся Українка – наголошувалось у виступі одного з доповідачів – не вчилася на Заході, а створювала свої твори під впливом передової російської й української літератури. У лекції є елементи космополітизму, низькопоклонства» (Державний архів Харківської області, спр. 20: 64).

«Атмосфера залякування, страху, підозрливості, нетерпимості, наклеювання ярликів у середовищі викладачів суспільних наук посилювалася, – пише академік Ю.О. Поляков, – у цьому був сенс антикосмополітичної кампанії» (Поляков, 1999: 323). І далі він продовжує: «Але водночас не можна події того року (1949 р.) оцінювати як тодішню норму наукового життя» (Поляков, 1999: 324).

У серпні 1951 р. вийшла постанова ЦК ВКП(б) «Про заходи щодо покращення викладання суспільних наук у вищих навчальних закладах» (Попов, 1968: 78). Отже, питання, пов'язані з підвищенням якості лекцій і семінарських занять, постійно перебували в центрі уваги. Із цією метою регулярно проводилось стенографування занять із подальшим їх обговоренням на засіданнях кафедри. З метою підвищення якості викладання було опрацьовано низку методичних питань: «Про зв'язок викладання діалектичного й історичного матеріалізму із профілем театрального інституту»,

«Методика проведення іспитів і заліків із суспільних наук», «Критичні зауваження щодо проекту курсу діалектичного й історичного матеріалізму» – доповідач доцент М.Є. Добрускін; «Про науково-атеїстичну пропаганду в лекціях з курсу «Основи марксизму-ленінізму»» – доповідач старший викладач А.І. Епштейн; «Критичні зауваження щодо проекту навчальної програми «Основи марксистсько-ленінської естетики»» – старший викладач Д.І. Соколов (Державний архів Харківської області, 56: 41).

Науково-дослідна робота викладачів кафедри передбачала підготовку кандидатських і докторських дисертацій, публікації наукових статей, проведення конференцій тощо. Так, доцент М.Є. Добрускін працював над докторською дисертацією з теми «Культурна революція у країнах народної демократії». Написав і опублікував дві наукові статті: «Нова інтелігенція у країнах народної демократії» (Добрускін, 1952: 85–102), «В інтересах ідейного виховання студентства» (Добрускін, 1951). Продовжував працювати над проблемою «Формування й ідейне виховання інтелігенції в європейських країнах народної демократії». Старший викладач кафедри А.І. Епштейн підготував для публікації дві статті: «Події революції 1905–1907 рр. у Харкові» та «Революція 1905–1907 рр. у Харкові» (Державний архів Харківської області, спр. 49: 46).

3. Висновки. У статті було проаналізовано діяльність кафедри суспільних наук Харківського театального інституту за період із 1945 до 1955 рр. у контексті суспільно-політичного розвитку країни.

Розкрито навчально-методичну, наукову роботу кафедри, охарактеризовано внесок науково-педагогічного складу, а саме: доцентів М.Є. Добрускіна, А.І. Епштейна, І.Д. Попова, Г.М. Садовського та інших у розвиток суспільних наук у Харкові.

Визначено вплив політичних та ідеологічних змін у країні на формування системи викладання суспільних дисциплін, збільшення їх кількості в навчальних планах вишів.

Доведено, що на розвиток суспільних наук потужно впливали рішення партії й уряду з ідеологічних питань, спрямовані на вдосконалення процесу викладання в бажаному для панівної верхівки напрямі. Негативно відобразився на розвитку суспільних наук культ особи

Й. Сталіна. Почали поширюватися вульгарно-марксистські погляди на суспільні процеси. Жорсткий контроль із боку партійних і державних органів над усіма сферами духовного життя радянського суспільства був атрибутом тоталітарної системи, найважливішою умовою її зміцнення та розвитку.

Але, незважаючи на політичне посилення наступу сталінського режиму на мистецтво та науку в СРСР, на вкрай важке економічне становище країни, радянський уряд знаходив кошти на розвиток освіти та науки, усвідомлював їхню вирішальну роль у тих масштабних перетвореннях, які мали забезпечити

історичну велич СРСР і підтвердити життєздатність соціалізму. Радянське керівництво в повному обсязі розуміло вирішальну роль освіти, науки та культури у здійсненні соціалістичних перетворень.

Робота може бути використана в наукових цілях у дослідженнях, пов'язаних із розвитком суспільних наук як у даному регіоні, так і в Україні загалом. Зібраний матеріал стане у пригоді у викладанні загального курсу історіографії, історії України, історичного краєзнавства, спецкурсів, у підготовці загальних наукових праць і підручників, а також у спеціальних наукознавчих розвідках.

Список використаних джерел:

1. Барсенков А. С., Вдовин А. И. (2003). История России. 1938–2002 : учебное пособие. Москва : Аспект-Пресс. 540 с.
2. Добрускин М. Е. (1952). Новая интеллигенция в странах народной демократии. *Вопросы философии*. № 1. С. 85–102.
3. Добрускин М. Е. (1951). В интересах идейного воспитания студенчества. *Советское искусство*. 24 октября. С. 2.
4. Звіт про роботу Харківського театрального інституту за 1951/1952 навч. рік // Державний архів Харківської області (ДАХО). Ф. 6066. Оп. 1. Спр. 32. 93 арк.
5. Звіт про роботу Харківського театрального інституту за 1953/1954 навч. рік // Державний архів Харківської області (ДАХО). Ф. 6066. Оп. 1. Спр. 49. 80 арк.
6. Звіт про роботу Харківського театрального інституту за 1954/1955 навч. рік // Державний архів Харківської області (ДАХО). Ф. 6066. Оп. 1. Спр. 56. 52 арк.
7. Матеріали про роботу кафедр Харківського театрального інституту за 1949/1950 навч. рік // Державний архів Харківської області (ДАХО). Ф. 6066. Оп. 1. Спр. 20. 64 арк.
8. (1949). XVI з'їзд Комуністичної партії (більшовиків) України. 25–28 січня 1949 р. Матеріали з'їзду Київ : Укрполітвидав, 255 с.
9. Золотий час : Нариси до 95-річчя утворення ХНУМ імені І. П. Котляревського / ред. упоряд. І. І. Ганзбург (2012). Харків : Вид-во ТОВ «С.А.М.». 400 с.
10. Історія радянської держави (1917–1991) : навчальний посібник (2007) / В. В. Іваненко та ін. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ. 575 с.
11. Історик і влада : монографія / І. І. Колісник, В. А. Смолій (2016). Київ : Ін-т історії України НАН України. 543 с.
12. Костырченко Г.В. (1994). В плену у Красного фараона. Политические преследования евреев в СССР в последнее сталинское десятилетие. Документальное исследование. Москва : Международные отношения. 400 с.
13. Новітня історія України, 1900–2000 : навчальний посібник / А. Г. Слюсаренко та ін. (2002). Київ : Вища школа. 719 с.
14. Поляков Ю. А. Историческая наука: люди и проблемы. Москва : РОССПЭН, 1999. 455 с.
15. Попов В. М. (1968). Учені вузів Української РСР. Київ : Вид-во Київського університету. 516 с.
16. Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского 1917–1922. Харьков : Изд-во Харьковского института искусств им. И. П. Котляревского. 445 с.
17. Харківський державний університет імені І. П. Котляревського Pro Domo Mea : Нариси. До 90 річчя з дня заснування Харківського Державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського / ред. : Т. Б. Веркіна та ін. (2007). Харків : Харк. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. 336 с.

References:

1. Barsenkov, A.S. (2003). Istoriya Rossii. 1938–2002 : uchebnoye posobiye [Russian history. 1938–2002]. Moskva : Aspekt-Press, 540 p. [in Russian].
2. Dobruskin, M.E. (1952). Novaya intelligentsiya v stranakh narodnoy demokratii [New intelligentsia in the countries of people's democracy]. *Voprosy filosofii*. 1. P. 85–102 [in Russian].

3. Dobruskin, M. E. (1951). V interesakh ideynogo vospitaniya studenchestva [In the interest of the ideological education of students]. *Sovetskoye iskusstvo*. 24 oktyabrya. P. 2 [in Russian].
4. Zvit pro robotu Kharkivs'koho teatral'noho instytutu za 1951/1952 navch. rik [Report on the work of the Kharkiv Theater institute for the 1951/1952 academic year] // Derzhavnyi arkhiv Kharkivs'koy oblasti (DAKHO). F. 6066. Op. 1. Spr. 32. 93 ark.
5. Zvit pro robotu Kharkivs'koho teatral'noho instytutu za 1953/1954 navch. rik [Report on the work of the Kharkiv Theater institute for the 1953/1954 academic year] // Derzhavnyi arkhiv Kharkivs'koy oblasti (DAKHO). F. 6066. Op. 1. Spr. 49. 50 ark.
6. Zvit pro robotu Kharkivs'koho teatral'noho instytutu za 1954/1955 navch. rik [Report on the work of the Kharkiv Theater institute for the 1954/1955 academic year] // Derzhavnyi arkhiv Kharkivs'koy oblasti (DAKHO). F. 6066. Op. 1. Spr. 56. 52 ark.
7. Materialy pro robotu Kharkivs'koho teatral'noho instytutu za 1949/1950 navch. rik [Materials on the work of the departments of the Kharkiv Theater institute for the 1949/1950 academic year] // Derzhavnyi arkhiv Kharkivs'koy oblasti (DAKHO). F. 6066. Op. 1. Spr. 20. 64 ark.
8. (1949). KHVI z'yizd Komunistychnoi partiyi (bil'shovyktiv) Ukrayiny. 25–28 sichnya 1949 ā. Materialy z'yizdu [XVI Congress of the Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine. January 25–28, 1949]. Kyiv : Ukrpolitvydav, 225 p. [in Ukrainian].
9. Hanzburh, I.I. (holova) ta in. (2012). Zoloty chas: Harysy do 95-richchya utvoreny KHNOM imeni I.P. Kotlyarevskoho [Golden Age : Essays on the 95-th anniversary of the KhNUM named after IP Kotlyarevsky]. Kharkiv : Vyd-vo TOV "S.A.M.". 400 p. [in Ukrainian].
10. Ivanenko V. V., Holub A. I., Shevchenko A. Yu. (2007). Istoriya radians'koyi Derzavy (1917–1991) [History of the Soviet state (1917–1991)]: navchal'nyy posibnik. Dnipropetrovs'k : Vyd-vo DHU, 575 p. [in Ukrainian].
11. Kolisnyk I., Smoliy V. (2016). Istoryk i vlada [Historian and power] : monohrafiya. Kyiv : In-t istoriyi Ukrayiny. 543 p. [in Ukrainian].
12. Kostyrchenko G.V. (1994). V plenu u Krasnogo faraona. Politicheskoye Presledovaniya yevreyev v SSSR v posledneye stalinskoye desyatilietie. Dokumental'noye issledovaniye [Captured by the Red Pharaoh. Political Persecution of Jews in the USSR in the last Stalinist decade. Documentary research]. Moskva : Mezhdunarodnye otnosheniya. 400 p. [in Russian].
13. Slusarenko A. H., Husyev V.I., Lytvyn V.M. ta in. (2002). Novitnya istoriya Ukrayiny, 1900–2000 [Recent History of Ukraine, 1900–2000] : navchal'nyy posibnik. Kyiv : Vyshcha shkola. 719 p. [in Ukrainian].
14. Polyakov Yu. A. (1999). Istoricheskaya nauka: lyudi i problem [Historical science: people and problems]. Moskva : ROSSPEN, 455 p. [in Russian].
15. Popov V. M. (1968). Ucheni vuziv Ukrayins'koyi RSR [Scientists of Universities of the Ukrainian SSR]. Kyiv : Vyd-vo Kyivs'koho Universytetu. 516 p. [in Ukrainian].
16. (1992). Khar'kovskiy institute iskusstv imeni I.P. Kotlyarevskogo 1917–1922 [Kharkiv institute of Arts named after I. P. Kotlyarevsky 1917–1922]. Kharkov : Izd-vo Khar'kovskogo institute iskusstv imeni I.P. Kotlyarevskogo. 445 p. [in Russian].
17. Vyerkina T. B. (holova) ta in. (2007). Kharkivs'kyy derzhavnyy universytet mystetstv imeni I.P. Kotlyarevskoho Pro Domo Mea: Narysy. Do 90-richchya z dhy zasnuvahy Kharkivs'koho derzhavhoho universytetu mystetstv im. I. P. Kotlyarevskoho [Kharkiv State University of Arts named after I. P. Kotlyarevsky Pro Domo Mea: Essays. To the 90th anniversary of the founding of Kharkiv State University of Arts named after I. P. Kotlyarevsky]. Kharkiv : Khark. derzh. un-t mystetstv im. I. P. Kotlyarevskoho. 336 p. [in Ukrainian].